

SÜLEYMAN SÛDÎ EFENDİ VE ESERLERİ

Abdülkadir DURAL*

Hayatı

Süleyman Sûdî Efendi, *Kursîzâdeler/Karsîzâdeler/Farzîzâdeler*¹ olarak bilinen ve aslen Romanya (İbrail) tüccarlarından olup Trabzon Of'a göç etmiş bir aileye mensuptur. Sûdî Efendi, Ocak 1835 tarihinde² İstanbul Galata'da doğmuş ve eğitim hayatını burada geçirmiştir. Her ne kadar aslen Trabzonlu olsa da gerek eğitimi gerekse mesleki kariyerinden ötürü hayatının merkezinde İstanbul yer almıştır. Dönemin ilmi geleneğinin bir neticesi olarak ilköğrenimini sıbyan mektebinde tamamlamış, ardından aldığı dini eğitimin yanı sıra hesap, cebir ve benzeri ilimleri de özel hocalar vasıtasıyla tahsil etmiştir. Ayrıca Dârulfünûn'da tarih ve kimya gibi çeşitli derslere dair de eğitim almıştır.³

Arapça, Farsça ve Fransızca gibi dilleri biliyor oluşu, Süleyman Sûdî Efendi'nin tahsiline ve kabiliyetine ilişkin önemli bir göstergedir. Ayrıca bu üç dilin yanı sıra İngilizceye aşina olduğu da vurgulanmaktadır. Eğitim hayatını tamamladığı erken yaşlarını takiben önemli vazifeleri uhdesine alan Sûdî Efendi, öncelikle on beş yaşlarındayken *Vâridât Muhâsebesi Kalemi*'nde mülâzım olarak vazifelendirilmiştir. Başlangıçta beş kuruş olan maaşının sekiz yüz elli kuruşa kadar yükseldiği ifade edilmektedir. İlerleyen süreçte Osmanlı Bankası'nda çalışmaya başlayarak müdür vekilliğine kadar terfi etmiştir. 1868 yılında *Selânik Vilayet Defterdarı* olan Süleyman Sûdî, 1871 tarihinde *Vâridât-ı Umûmiye* muhasebeciliği vazifesine getirilmiştir. 1871 yılında *Trabzon Vilayeti Defterdarlığı* görevine nakledilen Sûdî Efendi, 1875 yılında ise *Suriye Vilayeti Defterdarlığı*'na tayin edilmiştir. 1878 yılına gelindiğinde yeniden *Vâridât-ı Umûmiye* muhasebeciliği vazifesine iade edilmiştir. Murahhaslar heyetinde yer alarak Berlin Kongresi'ne katılan Sûdî Efendi, bu geçici vazifeyi îfâ ettikten sonra *Vâridât-ı Umûmiye*'deki görevine dönse de 1883 yılında çeşitli gerekçelerle vazifede başarısız bulunarak görevden el çektirilmiştir. 1885 yılına gelindiğinde *Meskûkât İdaresi Müdürlüğü*'ne tayin edilmiş, ardından 1888 yılında ise *Meclis-i Mâliye Azalığı*'na seçilmiştir. Bu vazifeyi sürdürdüğü sırada, 5 Nisan 1886'da vefat etmiş ve Eyüp Sultan'da defnedilmiştir. Kabri Yavedud İskeleyi yakınlarındaki mezarlıkta yer almaktadır.⁴

Süleyman Sûdî Efendi'nin hizmetlerinin Osmanlı maliyesi üzerinde yoğunlaştığını ve ihtisas alanının da maliye olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Yaşadığı dönemin önemli maliye zevatından olan Süleyman Sûdî Efendi, aynı zamanda bir Osmanlı bürokrati ve siyasetçisidir. Özellikle *Meskûkât İdaresi*

* Arş. Gör., Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Ana Bilim Dalı, abdukdural@trabzon.edu.tr

¹ Çeşitli kaynaklarda Süleyman Sûdî Efendi'nin ailesine ilişkin zikredildiği üzere farklı nisbeler yer almaktadır.

² Süleyman Sûdî Efendi'nin doğum ve ölüm tarihleriyle ilgili birbirine yakın ancak farklı tarihler zikredilmektedir. Sûdî Efendi'nin *Defter-i Muktesid* isimli eserini baskıya hazırlayan, ona giriş ve takdim mahiyetinde önemli bilgiler ekleyen Mehmet Ali Ünal, Sûdî Efendi'nin doğum tarihinin bilinmediğine dair nakledilen bilgilerin eksikliğine dikkat çekmektedir. Ünal'ın ifadesine göre Sûdî Efendi hicri 1250 yılının Şevval ayında (1835 Ocak ayının sonu-Şubat ayının başı) İstanbul Galata'da doğmuştur. 20 Şevval 1313 yılında (5 Nisan 1896) ise vefat etmiştir ve Eyüp Sultan'da medfun bulunmaktadır.

³ Bursalı Mehmed Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Meral Yayınevi, 1975), 3/295; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, çev. Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 5/1553; Mehmet Akif Bal, *Trabzonlu Ünlü Simalar ve Trabzon'un Ünlü Aileleri* (İstanbul: Çatı Yayınları, 2007), 676.

⁴ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 3/295; Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 5/1553; Bal, *Trabzonlu Ünlü Simalar*, 676; Ekmeleddin İhsanoğlu (ed.), *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi* (İstanbul: İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 1997), 3/672.

Müdürlüğü vazifesi sırasında para/sikke basımına ilişkin edindiği detaylı bilgiler oldukça önemlidir. Zira ilerleyen süreçte bu alanda *Usûl-i Meskûkât-ı Osmâniyye ve Ecnebiyye* isimli kıymetli bir eser telif etmiştir. Bu vesileyle meskûkât⁵ (nümismatik) üzerine eğilen Süleyman Sûdî Efendi, ilk Türk nümismatı olan Abdüllatif Subhi Paşa'dan (ö. 1886) sonra bu alanda çalışan ve telifte bulunan ilk araştırmacılar arasında yer almıştır. Yaşamının son dönemlerinde vaktini kütüphanesinde kitap okuyarak geçirdiği ve yine bu dönemde astronomi ile ilgilendiği ifade edilmektedir.

Eserleri

Süleyman Sûdî Efendi'nin, büyük bir kısmı maliye alanına mahsus olmak üzere, birçok eseri bulunmaktadır. Gerek Osmanlı maliyesinin 19. yüzyıla kadarki gelişim seyrini ele aldığı *Defter-i Muktesid* isimli eseri gerekse bu alanda telif etmiş olduğu diğer eserlerinde dile getirdiği bilgiler, Osmanlı maliye sistemine dair kıymetli veriler olmasının yanı sıra Osmanlı hukuk sisteminin işleyişi hakkında önemli ipuçları da sunmaktadır. Ayrıca Süleyman Sûdî Efendi'nin eserlerinde ortaya koymuş olduğu yeni kavram ve terimlerin ilerleyen süreçte iktisat ilminin terminolojisine etki etmiş olması,⁶ onun bu alandaki konumuna ve tesirine işaret eden önemli bir göstergedir.

1. Defter-i Muktesid

Defter-i Muktesid, Süleyman Sûdî Efendi'nin eserlerinin en meşhurları arasında yer almaktadır. Eserde Süleyman Sûdî, Osmanlı Devleti'nin maliye politikasını, kaynaklarını ve uygulamadaki durumunu ele almaktadır. Bu çerçevede gerek tarihi gerekse ilmi veriler içermesi yönüyle oldukça kıymetlidir. Ayrıca eser, mezkûr konu ve muhteva zenginliğini geniş bir zaman dilimini kuşatacak şekilde ele almaktadır. Zira kapsam itibarıyla, ulaşılabilen erken dönemlerden başlayarak Osmanlı Devleti'nin 1309/1893 yılına kadarki maliye politikasını ve uygulamasını ele almayı amaçlamıştır. Eserin söz konusu niteliklerini dile getiren Bursalı Mehmed Tahir, gerek metot gerekse muhteva itibarıyla benzersiz bir eser olduğuna dikkat çekmektedir.⁷

Defter-i Muktesid maliye alanını, bu alanda gerek mesleki gerekse ilmi çalışmalar yürüten kimsele-ri muhatap almaktadır. Eserin telif gerekçesi ise, özellikle maliye memurluğuna girecek adaylara kolaylık sağlamak ve el kitabı mahiyetinde derli toplu bir kaynak sunmak şeklinde özetlenebilir.⁸ *Encümen-i Umûr-ı Mâliyye* kurulduğunda komisyonda yer alan Süleyman Sûdî Efendi, böylelikle memuriyet adaylarının imtihan durumlarına dair gözlemleri neticesinde *Defter-i Muktesid*'i telif etmeye karar vermiştir.⁹ Eserin telif gerekçesinden hareketle, el kitabı mahiyetinde veciz bir kitap tasavvur eden Süleyman Sûdî, telif sürecinde ise gerekli tüm detayları kuşatma maksadıyla eseri altı cilt olarak tasarlamışsa da ancak üç cildini tamamlayabilmiştir. Bu üç cilt basılmış olup, dördüncü cildi telif aşamasındaki şekliyle kalmıştır. Eserinde, Tanzimat döneminde revaçta olan Batı kökenli ıstılahları kullanma eğilimine iltifat etmemiş, bunun yerine genellikle Arapça-Türkçe terkipli kavramlar kullanmayı tercih etmiştir.¹⁰

Süleyman Sûdî Efendi'nin *Defter-i Muktesid* isimli eseri, Osmanlı uygulamasındaki vergi sisteminin kökeni, kaynakları ve vergi tarh ve tahsil usullerine ilişkin eleştirel bir üslupla kaleme alınan

⁵ Basılmış madeni paralar ve bununla ilgili bilim dalını ifade etmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Oğuz Tekin, "Meskûkât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/317-318.

⁶ Bkz. Süleyman Sûdî Efendi, *Tabakât-ı Müneccimîn*, nşr. Salim Ayduz (İstanbul: Fatih Üniversitesi Yayınları, 2005), 25.

⁷ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 3/295; Süleyman Sûdî, *Osmanlı Vergi Düzeni (Defter-i Muktesid)*, nşr. Mehmet Ali Ünal (Isparta: y.y., 1996), 4.

⁸ Eserin telifine dair bkz. Sûdî, *Osmanlı Vergi Düzeni (Defter-i Muktesid)*, 9-11.

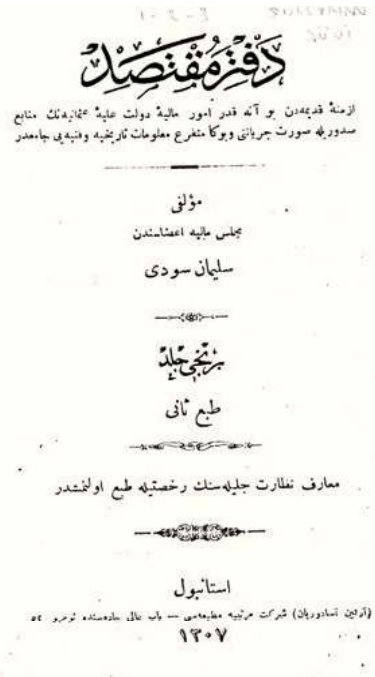
⁹ Süleyman Sûdî Efendi'nin eserin telifine ilişkin bir izahı, dönemin şartlarına dair önemli ipuçları sağlamaktadır. Zira o, Osmanlı Devleti'nde geçmişten beri var olan mevcut vergi tarh ve tahsil uygulamalarının esasen fıkıh kitaplarından elde edilen usul ve kaidelere dayandığını belirtmektedir. Ancak mevcut durumda maliye çalışanlarının söz konusu usul ve kaidelere vukufiyetini imkân dâhilinde görmeyen Süleyman Sûdî Efendi, *Defter-i Muktesid* isimli eserini telif etmeye karar vermiştir. Bkz. Sûdî, *Osmanlı Vergi Düzeni (Defter-i Muktesid)*, 4-5.

¹⁰ Sûdî, *Osmanlı Vergi Düzeni (Defter-i Muktesid)*, 4-5.

ilk eserlerden olması hasebiyle ayrıca özel bir konuma sahiptir. İlk cildinin baskısı 1306/1888 yılında İstanbul'da Mahmud Bey Matbaası'nda gerçekleştirilmiştir. İki ve üçüncü ciltleri ise bir sonraki yıl basılabilmiştir. Bir ve ikinci ciltler yüz kırk beş sayfayken üçüncü cilt ise iki yüz dokuz sayfadır.¹¹ Eserin telif edilen ve basımı gerçekleştirilen üç ciltlik kısmı Mehmet Ali Ünal tarafından Latin harflerine çevrilerek yayıma hazırlanmıştır.¹²

Defter-i Muktesid'in muhtevasını şu şekilde özetlemek mümkündür. Metot itibariyle her bir cilt/bölüm bâb ve fasıllarla alt başlıklara ayrılmıştır. Birinci cilt/bölüm, öncelikle *iktisat* kavramının tarifıyla başlamaktadır. Ardından mali mükellefiyetler ele alınmakta, özellikle zekâta ve tatbikine temas edilmektedir. Fetih hareketleri neticesinde elde edilen arazilerin taksimi, mahiyeti ve bu araziler üzerindeki tasarruf şekilleri, bu çerçevede öşür, haraç ve cizye uygulamaları değinilen diğer mevzuları oluşturmaktadır. Bu ciltte son olarak şeriat bütçesi olarak nitelediği kaynakları, gelir ve gider kalemlerini ele alan Süleyman Sûdî Efendi, şeriat bütçesiyle devlet bütçesini birbirinden ayırmaktadır. Buna göre devlet bütçesi zamana ve zemine göre değişiklik gösterebilse de şeriat bütçesi hiçbir şekilde değişmemektedir. İkinci cilt/bölüm vasitasız vergilere tahsis edilmiştir.¹³ Bu bölümde vasitasız vergilerin tarh ve tahsil usulleri ele alınmaktadır. Üçüncü ciltte/bölümde ise vasıtalı vergiler, bir diğer isimle *resimler* yer almaktadır.¹⁴ Ayrıca belirtmek gerekir ki, vergilerin bu şekilde vasıtalı ve vasitasız olarak iki farklı kategoride tasnif edilmeleri Tanzimat döneminde ortaya çıkan bir durumdur.¹⁵

صفحة نومروى	مدرجات
عن الى	
١٠ - ١	اقادمة مخصوصه .
١٤ - ١٠	سمادتلو فہمی اقدی حضرت تبریک تقریرلری .
١٦ - ١٥	عطلوتلو احمد مدحت اقدی حضرت تبریک مقالہسى .
١٩ - ١٧	سمادتلو مراد بك اقدی حضرت تبریک بند مخصوصى .
٢٨ - ٢٠	باب ثالث - تکالیف بالواسطه من وطء كرك رسمى . فصل اول - كرك رسمك اجالا بارغى . برغى بحث - كرك رسمك تمرینى .
٤٠ - ٢٨	ایکنجی بحث - ازمنه عقیقه داخل کركارى .
٤٨ - ٤٠	اوجنجی بحث - ازمنه جدیده داخل کركارى .
٥٥ - ٤٨	دردنجی بحث - ازمنه عقیقه خارجی کركارى .
٦٣ - ٥٥	بشنجی بحث - ازمنه جدیده خارجی کركارى .
٧٨ - ٦٤	التنجی بحث - اجال احوال دور عتیق .
٩٦ - ٧٨	بدنجی بحث - اجال احوال دور جدید .
١٠١ - ٩٧	فصل ثانی - كرك رسمك اصول طریقى . برغى بحث - كرك رسمك قواہین وضعیسى .
١٠٩ - ١٠١	ایکنجی بحث - كرك رسمك قواہین طبیعیسى .
١١٤ - ١١٠	اوجنجی بحث - اتمه واشیای اجنبیه نك تدین ماهیانى .
١١٧ - ١١٤	دردنجی بحث - رسم كرك طرح اولیان اشیا .
١٢٨ - ١١٧	استطراد - سرینى تجارت وحماة تجارت .
١٣٤ - ١٢٨	فصل ثالث - كرك رسمك اصول تحصیلى .

Resim 1: *Defter-i Muktesid*'in 1307/1889 yılında Mahmud Bey Matbaası'nda basılan Osmanlıca baskısının ilk sayfası ve fihristi

¹¹ Sûdî, *Osmanlı Vergi Düzeni (Defter-i Muktesid)*, 4-6; Ekrem Işın – İsmail Kara (ed.), *Yaşamları ve Yapılarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999), 2/570.

¹² Bkz. Sûdî, *Osmanlı Vergi Düzeni (Defter-i Muktesid)*.

¹³ Vasitasız vergiler; emlak, arazi patent, temettü, eşhas vergileri ve bedel-i askerîdir. Detaylı bilgi için bkz. Mustafa Macit Kenanoğlu, "Vergi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/56-57.

¹⁴ Vasıtalı vergiler; mezzûât, hayvanât, gümrük, damga, müskirât ve saydiye resimlerinden müteşekkildir. Detaylı bilgi için bkz. Kenanoğlu, "Vergi" 43/56-57.

¹⁵ Matrah, verginin tarh edildiği mahaldir. Mahal, şahıs veya maldan ibarettir. Matrahın şahıs olduğu durumlarda kişinin ekonomik gücü ve malvarlığı hesap edilerek tespit edilen miktar mükelleften tahsil edilmektedir ki, buna *tekâlif bilâ vasıta* denilmektedir. Matrahın mal olduğu durumda ise doğrudan –kişinin durumuna bakılmaksızın- maldan vergi alınmaktadır ki, buna *tekâlif bi'l-vasıta* denilmektedir. Bkz. Kenanoğlu, "Vergi" 43/57.

2. *el-Mebâhisü'l-Mâliye fî'd-Devleti'l-Osmâniye*

Eser Süleyman Sûdî Efendi'nin Osmanlı maliyesine dair değerlendirmelerini ve özellikle eleştirilerini ihtiva etmektedir. Vergi sistemine dair önemli analizlerde bulunan Süleyman Sûdî, özellikle Tanzimat'a kadar mevcut olan vergilere odaklanarak uygulamaya dair tespit ettiği hataları ortaya koymakta ve genel hatlarıyla ele alarak değerlendirmektedir. Eser ilk kez *Vakit* gazetesinde tefrika olmuş ve ardından basımı gerçekleştirilmiştir.¹⁶

3. *Usûl-i Meskûkât-ı Osmâniyye ve Ecnebiyye*

Süleyman Sûdî Efendi'nin *Usûl-i Meskûkât-ı Osmâniyye ve Ecnebiyye* adlı eseri, isminin de işaret ettiği üzere, gerek Osmanlı meskûkâtına¹⁷ gerekse yabancı meskûkâta dair telif edilmiş bir eser olup bu hususiyetiyle alanında ilk eser olarak kabul edilmektedir. Sûdî Efendi Darphane müdürlüğü (Meskûkât-ı Şâhâne) vazifesi sırasında kaleme aldığı bu eserinde yaşadığı döneme dek Osmanlı Devleti'nde para basımı, bunların ayar ve cinsleri ile basıldığı madenler vb. hususları etraflıca ele almaktadır.

Usûl-i Meskûkât-ı Osmâniyye ve Ecnebiyye dört bölümden (bâb) oluşmaktadır. Her bir bölüm/bâb de kendi içerisinde fasıllarla alt başlıklara ayrılmaktadır.

Birinci bölüm: Bu bölüm meskûkât ve nükûdun tarifi, Osmanlı meskûkât tarihine dair genel bir perspektif, kullanılan para cinsleri, meskûkâta ölçüt kılınan ağırlık, değer ve ayarlara dair bilgiler ihtiva etmektedir.

İkinci bölüm: Bu bölümde altın ve gümüş sikkelerin ayarlarının tespit usulü; İngiltere, Hindistan, Fransa, Almanya ve Amerika'daki para basımı ve takip edilen metot ile tespit edilen mevcut ölçü ve ayar kurallarının tedavüldeki tüm paralara nasıl uygulanacağı hususları ele alınmaktadır.

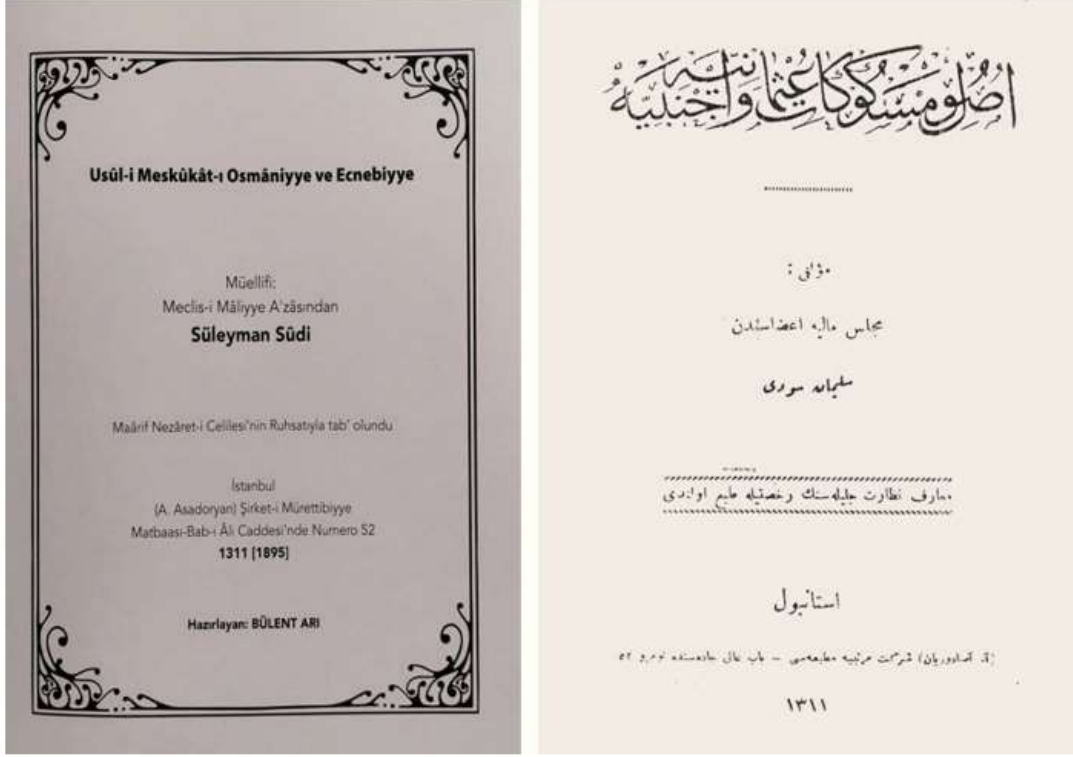
Üçüncü bölüm: Bu bölümde altın ve gümüşün mübadele aracı oluşu ve değer tespitinde temel ölçüt olması açısından tarihi seyri, -herhangi bir karışım olmaksızın- saf altın ve gümüşün birbiriyle mübadelesinde takip edilen metot ile değer tespitinde ölçüt olması açısından öncelikle altının mı yoksa gümüşün mü kullanıldığı açıklanmaktadır.

Dördüncü bölüm: Bu bölümde ise meskûkâta dair genel bilgilerin verilmesinin yanı sıra Darphane'nin tarifi, teşekkül ettiği şubeleri ve bunların görevleri ele alınmakta, bunun yanı sıra çeşitli mevzulara ilişkin kararname, layiha ve irade-i seniyye örnekleri yer almaktadır.

Eser İstanbul Arkeoloji Müzesi meskûkât uzmanlarından olan İbrahim Artuk ve Cevriye Artuk tarafından yayıma hazırlanarak 1982 yılında Enderun Kitabevi eliyle basılmıştır. Bu baskı bir tıpkıbasım mahiyetindedir ve kısa açıklamalar da ihtiva etmektedir. Daha sonra *Usûl-i Meskûkât-ı Osmâniyye ve Ecnebiyye* isimli eser Bülent Arı tarafından Latin harflerine çevrilmiş ve 2021 yılında Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü tarafından basılmıştır. Bu yeni baskıda takip edilen metodu, eserin dil ve terminoloji hususiyetleri itibarıyla aslına sadık kalınarak -herhangi bir sadeleştirme yapılmaksızın- Latin harfleriyle basılması, çeşitli görsellerle ve meskûkât alanına dair kıymetli ek bilgilerle zenginleştirilmesi şeklinde özetlemek mümkündür.

¹⁶ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 3/295; Sûdî Efendi, *Tabakât-ı Müneccimîn*, 25-26.

¹⁷ "Basılmış madeni paralar ve bu alanla ilgili bilim dalı, nümismatik" şeklinde tanımlanan meskûkât kavramı için bkz. Tekin, "Meskûkât", 29/317-318. Ayrıca meskûkâta dair kısa bilgi için bkz. Süleyman Sûdî, *Usûl-i Meskûkât-ı Osmâniyye ve Ecnebiyye*, nşr. Bülent Arı (İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü, 2021), I-III (Giriş).

Resim 2: *Usûl-i Meskûkât-ı Osmâniyye ve Ecnebiyye*'nin Osmanlıca baskısının ilk sayfası ile Latin harfli baskısının ilk sayfası

3. *Tabakât-ı Müneccimîn*

Eser, genel olarak İslâm dünyasında ve özelde Osmanlı Devleti döneminde yetişen bazı astronomi uzmanlarının/âlimlerinin biyografilerini ele almaktadır. Muhtevası itibariyle sahasında ilk ve tek olma özelliğine sahiptir. Süleyman Sûdî Efendi'nin *Tabakât-ı Müneccimîn*'i hangi tarihte kaleme aldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte onun yaşantısının son dönemlerinin ürünü olduğu düşünülmektedir. Müellifin vefatı, eserin telifinin ardından temize çekilmesi ve müşahhas bir hale gelmesine mani olduğundan eserin ilim çevrelerine sunulmasını da geciktirmiştir.¹⁸

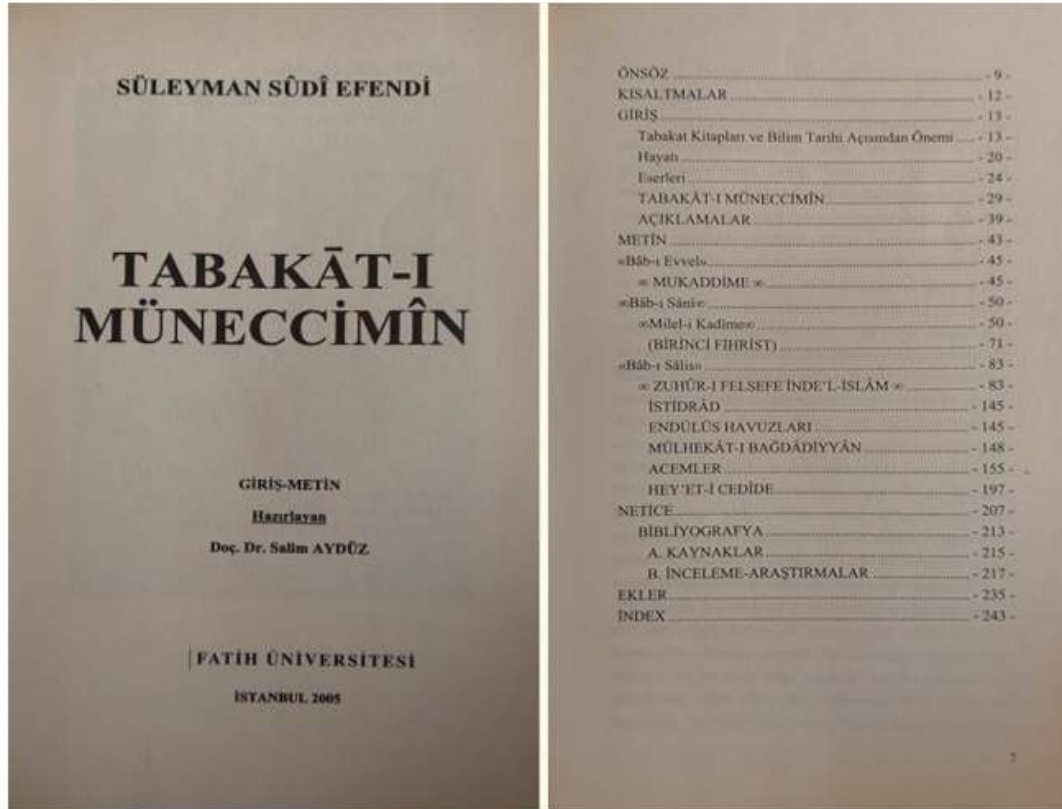
Tabakât-ı Müneccimîn üç bölümden (bâb) oluşmaktadır. Bu bölümlerin ana başlıkları sırasıyla *Mukaddime*, *Milel-i Kadîme* ve *Zuhûr-ı Felsefe İnde'l-İslâm* şeklindedir. Birinci bölümde astronomi¹⁹ tarihi, tarihi ve kısımları yer almaktadır. İkinci bölümde çeşitli devletler (Keldânîler, Mısırlılar, Hindler ve Çinliler gibi) ve medeniyetler çerçevesinde astronomi çalışmaları ele alınmakta ve astronominin tarihsel süreç içerisinde elde ettiği birikim ve değişime temas edilmektedir. Böylelikle aynı zamanda farklı dönemlerde ve coğrafyalarda yetişen astronomi uzmanlarından ve onların ortaya koymuş olduğu çalışmalardan da bahsedilmektedir. Öyle ki Süleyman Sûdî Efendi, *Tabakât-ı Müneccimîn*'de M.Ö. 540-M.S. 762 yıllarını kapsayacak şekilde, bu tarihler arasında yaşamış ve yetişmiş önde gelen astronomi uzmanlarını zikretmektedir. Üçüncü bölümde ise felsefenin ve onunla ilişkili diğer ilimlerin İslâm coğrafyasında ortaya çıkışı, tarihsel seyri ve gelişimi ele alınmaktadır. Yukarıda da zikredildiği gibi, eserde

¹⁸ Eseri yayıma hazırlayan Salim Aydüz, *Tabakât-ı Müneccimîn*'e Süleyman Sûdî Efendi'nin torunu Süleyman Sûdî Çoban'ın kızı Noyan Borovalı aracılığıyla ulaşabildiğini aktarmaktadır. Bkz. Sûdî Efendi, *Tabakât-ı Müneccimîn*, (Müellifin önsözü).

¹⁹ Süleyman Sûdî, astronominin "ilm-i hey'et" kavramıyla karşılandığını ifade etmektedir.

birçok astronomi uzmanının biyografilerinin yer almasının yanı sıra gerek İslâm öncesi dönemde var olan gerekse İslâm dünyasında tesis edilmiş olan rasathanelere de temas edilmektedir.²⁰

Ayrıca Süleyman Sûdî'ye ait olma ihtimali bulunan *Takvîm-i Dâimî* isimli bir eserin varlığından söz edilmektedir.²¹ Ancak bu konuda kesin kanaat oluşturacak veriler mevcut olmadığından hâlihazırda söz konusu eseri Süleyman Sûdî'ye nispet etmek mümkün görünmemektedir. Bunun dışında Süleyman Sûdî'nin astronomi alanına mahsus olmak üzere *Hey'ete Dair Bazı Kuyûdât*, *İlm-i Hey'ete Dair Bazı Kuyûdât-ı Nâkısâ* isimli eserleri de bulunmaktadır.²²

Resim 3: *Tabakât-ı Müneccimîn*'in Latin harfli baskısının ilk sayfası ile içindekiler sayfası

Kaynakça

- Bal, Mehmet Akif. *Trabzonlu Ünlü Simalar ve Trabzon'un Ünlü Aileleri*. İstanbul: Çatı Yayınları, 2007.
- Bursalı Mehmed Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Meral Yayınevi, 1975.
- Işın, Ekrem - Kara, İsmail (ed.). *Yaşamları ve Yapılarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*. 2 Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin (ed.). *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*. 3 Cilt. İstanbul: İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 2. Basım, 2011.
- Kenanoğlu, Mustafa Macit. "Vergi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/52-58. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

²⁰ Detaylı bilgi ve aynı zamanda esere dair açıklamalar için bkz. Sûdî Efendi, *Tabakât-ı Müneccimîn*, (nşr. Salim Aydüz).

²¹ Bkz. Sûdî Efendi, *Tabakât-ı Müneccimîn*, 27.

²² Bkz. Sûdî Efendi, *Tabakât-ı Müneccimîn*, 26-27.

- Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmânî*. çev. Seyit Ali Kahraman. 5 Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Sûdî Efendi, Süleyman. *Tabakât-ı Müneccimîn*. nşr. Salim Aydüz. İstanbul: Fatih Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Sûdî, Süleyman. *Osmanlı Vergi Düzeni (Defter-i Muktesid)*. nşr. Mehmet Ali Ünal. Isparta: y.y., 1996.
- Sûdî, Süleyman. *Usûl-i Meskûkât-ı Osmâniyye ve Ecnebiyye*. nşr. Bülent Arı. İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü, 2021.
- Tekin, Oğuz. “Meskûkât”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/317-318. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

